

О. В. Хапіна,

к. філол. наук, доц.,

*Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
доцент кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови;*

А. С. Шальов,

к. філол. наук, доц.,

*Одеський національний університет «Одеська національна морська академія»,
доцент кафедри англійської мови №3*

ЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ ЕКСПРЕСИВНОСТІ В ТЕКСТІ СУЧАСНОЇ АНГЛОМОВНОЇ КАЗКИ

Статтю присвячено дослідженню експресивних конструкцій в англомовних літературних казках на фонологічному, морфологічному, лексичному, синтаксичному і просодичному мовних рівнях, а також розгляду основних функцій експресивних одиниць в проаналізованих творах.

Ключові слова: літературна казка, авторське мовлення, експресивність, алітерація, рима, епітет, повтор, порівняння, темп, інтенсивність, фінальні тони.

Впродовж двадцятого століття вивченню тексту казки надавалася зростаюча увага як з традиційних літературознавчих, лінгвістичних, психологічних, філософських, етнологічних позицій, так і з погляду сучасної когнітивної науки, після її оформлення. Кінець двадцятого століття може вважатися апогеєм популярності даного жанру серед читачів різних віків, оскільки був ознаменований появою однієї з найвідоміших англомовних письменниць – Джоан Роулінг, і наданням американським журналом «Таймс» іншій дитячій письменниці – Корнелії Функе [5, с. 8] – титулу найвпливовішої німки нашого часу в світі.

Незважаючи на те, що в наявній літературознавчій психологічній, педагогічній літературі проблема казки досліджена достатньо детально, а проблемою особливостей побудови як наукового, так і художнього мовлення займалася велика кількість учених впродовж багатьох років, вивченню жанру літературної казки з погляду її експресивного потенціалу надавалося порівняно мало уваги, що і визначило **актуальність** даної роботи.

Матеріалом дослідження слугувало авторське мовлення більше 100 англомовних літературних казок ХХ століття (як коротких казок, так і казкових повістей), що належать перу 14 письменників. Вибір авторського мовлення для

вирішення задач дослідження пояснюється тим, що в його структурі найбільш глибоко виражається стилістична єдність твору [3, с. 154].

Метою дослідження є вивчення конструкцій, що відзначаються потенційною експресивною «зарядженістю» в тексті англomовної літературної казки, в яких експресивність виражається шляхом певних відхилень від нейтральних конструкцій, а також розгляд основних функцій експресивних одиниць в тексті англійської літературної казки.

Експресивність тексту художньої літератури є багатоплановою категорією, оскільки вона одвічно притаманна мистецтву і відображає його єство: «не тільки виражати той або інший зміст, але, головне, відображати відчуття і переживання, волати до відчуттів людини, будити в ньому емоційну реакцію на те, що повідомляється – любов і ненависть, радість і засмучення, гордість і сором і т.д.» [1, с. 45].

Реалізація експресивності в тексті літературної казки спостерігається на різних мовних рівнях: фонологічному, морфологічному, лексичному, синтаксичному та просодичному. На лексичному рівні розділення одиниць з погляду реалізації їх експресивних властивостей на маркіровані і немаркіровані часто провести простіше, ніж на синтаксичному. Приведемо приклад уривка, в якому разом з фактами лексичного і фонетичного рівня, що реалізують функцію впливу, знаходяться також і синтаксичні конструкції: парантетичні внесення, повтори.

A REAL WITCH spends all her time plotting to get rid children in her particular territory. Her passion is to do away with them, one by one. It is all she thinks about the whole day long. Even if she is working in a supermarket or typing letters for a businessman or driving round in a fancy car (and she could be doing any of these things), her mind will always be plotting and scheming and churning and burning and whizzing and phizzing with murderous bloodthirsty thoughts.

(R. Dahl "Witches ")

Даний уривок з казки письменника Р. Дала наочно демонструє, що розділення мовних одиниць на нейтральні і маркіровані простіше всього провести на рівні лексики. Використовування негативно-оцінного епітета «*murderous bloodthirsty thoughts*» (убивчі кровожерні думки), звертає на себе більшу увагу дослідника, у порівнянні, наприклад, з використанням парантетичного внесення (*and she could be doing any of these things*), яке виконує функцію уточнення і створює атмосферу дружньої бесіди. Використовування рими (*whizzing – phizzing*) є нетиповим явищем для художньої прози. Вживання цього засобу в даному уривку сприяє створенню сильного експресивного ефекту, що, на наш погляд, швидше приверне увагу дослідника до звуконаслідувальних слів, ніж до використання парантези.

Не ставлячи перед собою задачі детального вивчення естетично значущих елементів всіх рівнів мовної організації англійських літературних казок, ми все ж таки дозволимо собі зупинитися на деяких з них, щоб продемонструвати той багатючий пласт лексичних і фонетичних засобів, на якому функціонують експресивні одиниці.

Серед **фонологічних засобів**, що використовуються авторами англomовних літературних казок, особливе місце займає звуконаслідування. Звукова імітація,

дозволяючи авторам літературних казок усилювати емоційний вплив на читача, є невід'ємною стилістичною особливістю казки взагалі і літературної казки, зокрема. Відмітною особливістю стилю англомовної літературної казки є переважне вживання прямого звуконаслідування.

Пряме зображення звуків проводиться в казках за допомогою одного ономатопа, повтору одного і того ж ономатопа, поєднанням різних ономатопів з чергуванням кореневих голосних, повтором однієї і тієї ж букви (голосної або приголосної), поєднанням різних букв. Серед найбільш частотних засобів звукозображення використовуються одиночні ономатопи та їх повтор:

The pen wipers and pencil sharpeners, millions and millions, are marching with drums, drumming, Ta rum, ta rum, ta rum tum tum. (C.Sandburg "How Googler and Gaggler, Two Christmas babies came home with monkey Wrenches ")

Алітерація в літературних казках служить цілям емпізи; вона (разом з іншими експресивними засобами – курсивом, капіталізацією, лексичним повтором та ін.) допомагає виділити в тому або іншому сегменті тексту або в цілому тексті тематичні слова, які несуть найбільше смислове навантаження:

He used to be a mighty handy man with a hammer...

(A. Blyton "Brer Rabbit Book")

У цьому прикладі спостерігається алітерація звуків [m] і [h]. Алітерація об'єднує слова *mighty, handy, man, hammer*, які виявляються тематично близькими і підкреслюють тему «сили».

В англійській мові, як у мові з нерозвиненою флексією, експресивність в тексті літературної казки на **морфологічному рівні** створюється, як правило, за рахунок наявності варіативності у вживанні морфологічних категоріальних форм:

- граматичної категорії ступенів порівняння:

And the money he had saved grew littler and littler.

(H. Lofting "Story Doctor Dolittle")

She is the most beautifullest Mummy there.

(R. Kipling "How First Letter was Written")

У наведених прикладах для досягнення експресивного ефекту використано відхилення від традиційних правил утворення ступенів порівняння.

- граматичної категорії часу:

I ain't no sort of a chap for a job like that. I never 'ad much eddycation, you see.

(G.S. Lewis "The Magician's Nephew")

У цьому прикладі крім невірної орфографії (*eddycation*) автор використовує також граматичні помилки для характеристики мовлення героя (*I never 'ad* замість *I have never had*).

Рівень морфології в англійській мові не характеризується винятковою різноманітністю засобів лінгвістичної експресії, проте виразність морфологічних засобів в художньому творі завжди помітна, і їх використання часто дає яскраві експресивні ефекти. Наприклад, лексична морфема *de-* утворює слова, звично від дієслівних основ, із значенням «проводити дію, зворотну тій, яка позначена похідною основою», утворює слова від іменних основ, додаючи слову протилежне значення; утворює слова, указуючи на позбавлення чогось, видалення звідки-небудь. В цьому

значенні утворення форми to de-gnome (позбавлятися від гномів) і її відповідних варіантів має яскравий експресивний ефект і гумористичне забарвлення [4, с. 316].

"You 're going to de-gnome the garden for me; they 're getting completely out of hand again..."

"I've never seen a de-gnoming..."

"The moment they know the de-gnoming's going on... "

(J. K. Rowling "Harry Potter and the Philosopher's Stone")

Найбільш помітно експресивність виражається на **лексичному рівні**. Одне з найзначніших місць серед стилістично маркірованих засобів в тексті англомовної літературної казки займають **епітети**. І.В. Арнольд відзначає, що в той час як метафори, метонімії і синекдохи є чисто лексичними виразними засобами, епітет є троп лексико-синтаксичний, «оскільки він виконує функцію визначення, або обставини, або звернення, відрізняється необов'язково переносним характером слова, яке його виражає і обов'язковою наявністю в ньому емотивних або експресивних та інших конотацій, завдяки яким виражається ставлення автора до предмету» [2, с. 130].

Mr Wormwood was a small ratty-looking man whose front teeth stuck underneath a thin ratty moustache.

(R. Dahl "Matilda ")

Епітети в літературних казках використовуються для характеристики:

а) зовнішності дійових осіб:

The stony eyes of the Sphinx stared straight ahead and its stony jaws did not move but it spoke...

(J. Thurber "White Deer")

б) стану персонажів (радість, страждання, гніву, здивування, жалості і т.д.), при цьому епітети указують на манеру вимовлення: astonished tone, piteous tone, scornful tone, discontented tone, complaining tone, hollow tone, friendly tone.

The Badger's caustic, not to say brutal, remarks may be imagined...

(K. Graham "The Wind in the Willows")

в) різних якостей (розміру, кольору, форми і т.д.) предметів і явищ:

On foggy mornings, Charlotte's web was truly a thing of beauty.

(E.B. White "Charlotte's Web")

У літературній казці практично кожне слово в певних умовах може набути експресивності, причому воно може використовуватися як в постійному, так і в переносному значенні. Існують, проте, і слова, які мають емоційне забарвлення незалежно від контексту, до яких відносяться, зокрема, інтенсифікатори – підсилювальні прислівники: absolutely, stubbornly, devilishly, incredibly, dreadfully, exceedingly, extremely, extraordinary, terribly, remarkably, awfully. Подібні елементи лексичного рівня сприяють підвищенню експресивного звучання всього вислову:

Like the Witch, he was dreadfully practical.

(C.S. Lewis "The Magician's Nephew ")

Серед стилістичних особливостей лексичного рівня необхідно наголосити на широкому використуванні порівняння як одного з основних засобів образного опису предметів і явищ навколишньої дійсності. При описі одне порівняння може містити в собі більше інформації, ніж цілий відрізок тексту.

Формальним виразником розумового акту уподібнення в літературних казках є наступні слова, що виражають ідею подібності: like, as, as...as, as though, as if, morethan.

У літературних казках велика частина порівнянь використовується при описі людей і тварин. При описі людини темою для порівнянь часто стають зовнішність персонажів і скоювані ними дії.

He made a third grab: caught the heel: held on like glim death, shouting to Polly "Go!" then — oh, thank goodness. (C.S. Lewis "The Magician's Nephew")

Шляхом порівняння може передаватися емоційний або фізичний стан одного з героїв:

As a result of overeating, Templeton grew bigger and fatter than any rat you ever saw. He was gigantic. He was as big as a young woodchuck.

(E.B. White "Charlotte's Web")

При описі пейзажу темою порівняння стають небо, море місяць, земля, хмари, флора, предмети навколишньої дійсності:

The bag was empty and riding high, its open end gaping wide like mouth of a cave.

(E.B. White "Stuart Little")

Порівняння в літературних казках застосовуються, в основному, в цілях створення портретної характеристики персонажів, описи їх дій, вчинків, стану, а також в цілях виділення індивідуальних особливостей, рис осіб, предметів або явищ. При цьому використовується багато індивідуальних порівнянь, що набувають яскравість, новизну і високу експресивність, наприклад:

And sometimes at night he would creep up to their bare draughty attic, and the stars or the moon would show him the three of them lying there fast asleep on their straw mattress, the sacking kicked off, and on their faces a faint far-away smile as if their dreams were as peaceful as the swans in the Islands of the Blest.

(W. De la M. "The Three Sleeping Boys of Warwickshire")

Одним із способів утворення засобів експресії на рівні лексики є також утворення «авторських неологізмів», способи утворення яких численні.

Mrs Potter was Mrs Dursley's sister, but they hadn't met for several years; in fact, Mrs Dursley pretended she didn't have a sister, because her sister and her good-for-nothing husband were as unDurslevish as it was possible to be.

(J.K. Rowling "Harry Potter")

В цьому прикладі, за допомогою афіксації автор створює новий прикметник unDurslevish, який виражає зневажливе ставлення Дурслей до сім'ї Поттерів. Використовуючи складний епітет good-for-nothing, привертаючи увагу своєю експресивністю, високою образністю, автор досягає комічного ефекту. Необхідно відзначити, що в порівнянні з експресивністю, що виникає в результаті вживання парантетичного внесення *in fact*, даним явищем лексичного рівня експресивність властива набагато більшою мірою.

Серед лексичних засобів, що використовуються письменниками в літературних казках в цілях створення експресивного ефекту, значне місце займає повтор. Призначення лексичного повтору – привернути увагу читача до найважливіших моментів казки, виділити основну тему або ідею твору. Лексичний

повтор допомагає об'єднати все оповідання в єдине, підпорядкувати його одній меті. В літературних казках широко представлено два види лексичного повтору: контактний і дистантний. Використовування контактного повтору дозволяє:

а) посилити яку-небудь ознаку предмету (в цьому випадку часто елементами, що повторюються, є прикметники):

Off to the north the booming rollers were blue sea-green. To the east they were sometimes streak purple, sometimes changing bluebell stripes. And to the south they were silver blue, sheet blue. (C. Sandburg "Rootabaga Stories")

б) підкреслити тривалість дії (в цьому випадку дієслова і післяйменники є елементами, що повторюються):

They thought and thought, with their chins on their hands.

(P.L. Trovers "Mary Poppins")

в) вказати на різноманітність або наявність якої-небудь ознаки (при цьому елементами, що повторюються, є іменники):

So while Strawberry was briskly trotting away with Digory in one direction ... most of the creatures rushed towards Uncle Andrew with roars, barks, grunts, and various noises of cheerful interest. (C.S. Lewis "The Magician's Nephew")

г) передати емоційний стан персонажів:

But it was no good trying to throttle this hope. It might – really, really, it just might be true. (C.S. Lewis "The Magician's Nephew")

Однією з найважливіших мовних особливостей літературних казок є дистантний повтор, сприяючий емоційному виділенню найважливіших в смисловому відношенні елементів тексту або виділенню потрібної деталі. Цей прийом є характерною особливістю казок Р. Кіплінга. В казці про кішку, яка гуляла сама по собі («Cat that Walked Himself») багато разів повторюється слово «дикий». Дія відбувається в далеку пору, коли домашні ручні тварини були ще дикими: “*The Dog was wild, and the Horse was wild, and the Cow was wild, and the Sheep was wild, and the Pig was wild – as wild as wild could be – and they walked in the Wet Wild Woods by their wild lones. But the wildest of all the wild animals was Cat*”. Багатоманітне використання одного і того ж слова дозволяє автору передати атмосферу загальної первісної дикості і додає оповіданню гумористичний відтінок.

Отримані в ході електроакустичного аналізу дані дають можливість прослідкувати просодичні особливості експресивних одиниць в досліджених літературних казках.

Математико-статистична обробка числових значень інструментального аналізу на ЕОМ показала, що темпоральна, частотна та динамічна структура експресивних одиниць англійської літературної казки суттєво відрізняється від нейтральних лексичних одиниць.

Так, наприклад, середньоарифметичні значення середньої тривалості складів корпусу і складів у фразах з різним ступенем експресивності, а також значення пікової інтенсивності структурних елементів цих фраз показали, що позитивні одиниці мають найвищі показники, а негативні одиниці – найнижчі значення у порівнянні з нейтральними одиницями (див. табл. 1).

Таблиця 1

Реалізація просодичних параметрів лексичних одиниць
з різним ступенем експресивності

Лексичні одиниці	Просодичні параметри			
	Середня тривалість (мс)		Пікова інтенсивність (дБ)	
	складів корпусу	складів у фразах	1-их наголош. складів	ядерних складів
позитивні	278	326	78	86
негативні	199	239	55	62
нейтральні	232	251	69	78

Слід також зазначити, що в англomовних літературних казках позитивні лексичні одиниці в більшості випадків виділяються за допомогою високого низхідного тону (емфатичним наголосом) або складних тонів, негативні лексичні одиниці частіше характеризуються низьким низхідним та низьким рівним тонами, в той час як нейтральним лексичним одиницям притаманні тони здебільш середнього діапазону звучання (див. табл. 2).

Таблиця 2

Мелодійні характеристики досліджених лексичних одиниць (в %)

Лексичні одиниці	Н.Н. ⁴	С.Н.	В.Н.	Н.В.	С.В.	В.В.	Н.Р.	С.Р.	В.Р.	складн. .
позитивні			65%			14%			4%	17%
негативні	42%		9%	11%			38%			
нейтральні	37%	25%			17%			21%		

Таким чином, проведене дослідження дає змогу зробити такі висновки:

Текст англійської літературної казки характеризується великою різноманітністю фонологічних, морфологічних лексичних, синтаксичних та просодичних засобів, оскільки реалізація функції впливу, будучи базою для створення лінгвістичної експресивності, може спостерігатися на різних мовних рівнях. Серед фонологічних засобів, що використовуються авторами англomовних літературних казок, особливе місце займають звуконаслідування, алітерація і рима. На морфологічному рівні експресивність створюється за рахунок наявності варіативності у вживанні морфологічних категоріальних форм, вживання просторічних форм дієслова, а також за рахунок невірної орфографії (в мовленні персонажів). Найбільш помітно експресивна функція виявляються на лексичному рівні. Серед способів утворення засобів експресії на рівні лексики найбільш частотними є лексичний повтор, використання порівняння, епітетів, утворення

⁴ У таблиці використані наступні скорочення: Н.Н. – низький низхідний тон, С.Н. – середній низхідний тон, В.Н. – високий низхідний тон, Н.В. – низький висхідний тон, С.В. – середній висхідний тон, В.В. – високий висхідний тон, Н.Р. – низький рівний тон, С.Р. – середній рівний тон, В.Р. – високий рівний тон, складн. – складні тони.

авторських неологізмів. На просодичному рівні виділення експресивних лексичних одиниць відбувається за рахунок силових, мелодійних і темпоральних характеристик голосу. При цьому ступінь участі просодичних підсистем в оформленні експресивності переважно залежить від комунікативно обумовлених модально-оцінних характеристик.

Подальші дослідження лінгвістичних засобів створення експресивності в тексті літературної казки можуть проводитися на матеріалі персонажного мовлення з поглибленим аналізом його просодичного оформлення.

Література

1. *Александрова О.В.* Проблемы экспрессивного синтаксиса. М., Высшая школа, 1984. 212 с.
2. *Арнольд И.В.* Стилистика. Современный английский язык. М.: Флинта, Наука, 2006. 384 с.
3. *Виноградов В.В.* О языке художественной литературы. М.: Гослитиздат, 1959. 655 с.
4. *Назарова Т. Б.* Словарный состав современного английского языка на продвинутом этапе обучения. М.: Астрель: АСТ, Транзиткнига, 2006 350 с.
5. *Фрейнд В.* Самая влиятельная немка во всем мире. Гёте-институт Digest. 2005. №3. С.8.

Е. В. Хапина,

*Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
кафедра теоретической и прикладной фонетики английского языка;*

А. С. Шалёв,

*Одесский национальный университет «Одесская национальная морская
академия»,
кафедра английского языка №3*

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ СПОСОБЫ СОЗДАНИЯ ЭКСПРЕССИВНОСТИ В ТЕКСТЕ СОВРЕМЕННОЙ АНГЛОЯЗЫЧНОЙ СКАЗКИ

Статья посвящена исследованию экспрессивных конструкций в англоязычных сказках на фонологическом, морфологическом, лексическом, синтаксическом и просодическом языковых уровнях, а также рассмотрению основных функций экспрессивных единиц в проанализированных произведениях.

Ключевые слова: литературная сказка, авторская речь, экспрессивность, аллитерация, рифма, эпитет, повтор, сравнение, темп, интенсивность, финальные тоны.

O. V. Hapina,
*Odessa National I.I. Mechnikov University,
Department of Theoretical and Applied Phonetics of the English Language;*

A. S. Shalev,
*Odessa National University "Odessa National Maritime Academy",
Department of English №3*

LINGUISTIC MEANS OF CREATING EXPRESSIVENESS IN THE TEXT OF CONTEMPORARY ENGLISH-LANGUAGE FAIRY-TALE

The article is devoted to research of expressive constructions in English-language literary fairy-tales on phonological, morphological, lexical, syntactic and prosodic linguistic levels as well as to consideration of basic functions of expressive units in the analysed works.

Key words: literary fairy-tale, author's speech, expressiveness, alliteration, rhyme, epithet, repetition, comparison, tempo, intensity, final tones.